

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМОТВОРЧОГО КОНЦЕПТУ ФЕНОМЕНА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті досліджується поняття «феномен Шевченка», його пророка суть через призму літературного доробку поета.

Ключові слова: феномен, пророк, релігійність.

Постать Т.Г. Шевченка є настільки великою і неосяжною, що осмислення її пасіонарності полишає безкінечні люфти для дослідників. З поміж них – феномен Шевченкового пророцтва. Згадаємо, що слово пророк у старозавітному Ізраїлі означало “наба” тобто той, хто здатний говорили натхненні промови. Пророки вибирались Богом для провіщення його святої волі. Зрозуміло, що у визначенні Шевченко-пророк наявний певний метафоризм, але дослідників цікавить, чи справді Кобзар був наділений пророчим даром, що означав його здатність через художні форми проникати у глибинні смисли буття народу, історичні події, людські вчинки, політичні реалії. Безправному українському народові потрібен був речник, новий Боян, патріарх, подвижник, пророк, поет, даний Богом, спів якого, за Кулішем, став “... воістину гуком воскреслої труби архангела” [1, 25].

Пророка не можна призначити. Лише обрана Богом людина здатна мужньо і відверто говорити всім, всюди і про все правду. Вдамося до міркувань Є.Сверстюка: “Пророк бачить те, чого інші не добачають. Пророк передбачає майбутнє. Але передусім пророк розмовляє з Богом і виголошує його істини перед лицем народу” [2, 24].

Як митець, Шевченко завжди прагнув: емоційно реагувати на довколишній світ, бути активним, дієвим, почитим та поцінованим (“Думи мої”, “Гайдамаки”, “Єретик”, “Давидові псалми”, “Минають дні...”, “Як умру...”); розбудити покірний народ і врятувати Україну (“Чигирине...”). наблизити себе до святої правди на землі з тим, щоб заслужити вічне блаженство на небі (“Тризна”, “Як умру...”).

Духовний стан автора, пізнавальні, творчі порухи його думок та почуттів, своєрідність його світосприймання і навіть психофізіологічні особливості – все це “матеріалізувалося” у слові: “Возвеличу отих рабів німих, я на сторожі біля них поставлю слово” (“Подражаніє 11 псалму”).

Сакральні смисли минулого й теперішнього у слові Т.Шевченка генерують силу-силенну значень, відтінків та контекстів. Усвідомлення цих глибинних смислів, прозирання у майбутнє можливе у разі, коли Розум єдиний з Вірою: “Знать от Бога оті слова” (“Подражаніє 11 псалму”).

Духовне життя – це шлях до Бога через проникнення-заглиблення у смисли земного буття. У такому контексті набуває статусу реальності (а не просто метафоризму) вислів Є. Сверстюка, що Т. Шевченко жив “у постійному діалозі з Богом” [2, 25].

Зазначимо, що до віри Шевченко прилучився школярем у дяків Совгиря та Петра Богорського, під орудою яких належно опанував церковнослов'янську „Граматку” й “Часослов”, а „Псалтир” вивчив напам'ять. У дяківському рукописному співанику Шевченко вперше натрапив на твори української барокової духовної лірики, як от на псалм „Всякому городу нрав і права” Григорія Сковороди, колядку „Три царі со дари”. Змалку він запам'ятав багато набожних пісень, зокрема, зокрема, „Богом ізбранная Мати, Діво Откровице”, „Ісусе мій прелюбезний”, „Нескверная, неблазная”, „О горе мні, грішнику суццю” [3, 53]. У повісті „Наймичка” він згадує слова церковного співу, який виконують підчас вінчання, - „Ісаия, ликуй”.

Стихія народної релігійності, архітепи дитинства, середовище, в якому перебував, – чинники, які дозволяють з'ясувати особливості християнського світогляду Т.Шевченка як національного Пророка, як національного генія.

Бог як спасіння послав Україні Шевченка саме у період бездержавності, заборони української мови, українського друкованого слова, занепаду національної еліти, коли нація гостро потребувала віщого слова, здатного відродити її. І народ відчув, що у нього є духовна сила, з якою можна йти у майбутнє, він прийняв, досягнув його, як жодного митця жоден інший народ, як „апостола” та „пророка” української нації у біблійному розумінні цих слів. Досить широке розповсюдження отримала концепція “образу автора” як головного формо/системо/стилетворчого чинника. Вона ґрунтується на переконанні, що особистість автора обов'язково відбивається у його творах.

Наскізною смугою майже в усіх творах Шевченка проходить концепція „І братолюбіє пошли”, витоки якої варто шукати у християнській літературі, котра вчила, що „для доброго діла у істинного християнина завжди є час молитися Богу, благодарити Творця”[4, 284]. Зауважимо, що Святе Письмо, Старий і Новий Завіт Т.Шевченко перечитував раз у раз, надто в час скрути, у похмурі дні неолі; він припадав до нього як до цілющого джерела мудрості і життєдайної снаги. “Новий Завіт я читаю з благоговійним трепетом”, [5, 66] - писав Т.Шевченко у 1850 р. Його свідомість наділена глибинною біблійно-християнською пам'яттю, а, твори, тексти виступають як транслятор цієї пам'яті своїм сучасникам та прийдешнім поколінням. Поезія Т. Шевченка продукує істини, єдині для усіх часів і народів. Самі ці обставини ставлять його в один ряд із Данте, Шекспіром, Сервантесом, Гете, Достоевським. Підмурком цього універсалізму є християнське мислення, для якого іманентно прагнення цілісного, цілого, перфектного. Християнське мислення, на якому ґрунтується творча свідомість Т. Шевченка, має в собі консолідуючий універсалізм, великий ціннісний потенціал та величезні евристичні можливості.

Християнську ідею він робить доступною для розуміння усіх і кожного: це любов до жінки, дітей, сім'ї, братів, народу, країни, до Бога: Любов – Господня // благодать! // Люби ж, мій друже, // жінку, діток ; // Діли з убогим заробіток, // То легше буде й зароблять («Москалевка криниця»).

У поезії "Молитва" відчувається не лише молитовний темпоритм у процесі богоспілкування, а й типовий для Шевченка прийом повтору, варіацій на тему, що посилює її зміст і пафос. У Бога поет просить послати йому любов – "сердечний рай", любов друга; любов – "єдиномисліє" і "братолюбіє": « Мені ж, мій Боже, на землі // Подай любов, // сердечний рай! // І більш нічого не давай! // Мені ж, о Господи, подай Любити правду на землі І друга щирого пошли ! // А всім нам вкупі на землі Єдиномисліє подай І братолюбіє пошли».

Символ любові у Шевченка ієрархічний: від жінки – до Бога, що надає цьому символу архітипальний зміст. Любов у Т. Шевченка – універсальна цінність. Втім, поряд з нею він ставить інші християнські й загальнолюдські цінності. Геній, як відомо, це – універсалізм, сакральність, простота. Саме у таку формулу вписується поетичний світ Шевченка. Як можна словом, образом, символом передати, розкрити сенс християнської ідеї? У Шевченковій уяві християнська ідея це – Любов. Оплакуючи дівочу недолу, поет запитував: "О Боже мій, милий, за що ти караєш її сироту?" Вдови, рекрути, кріпаки... Вся Україна стогнала, ридала і мучилася... "Чи Бог бачить із-за хмари наші сльози, горе?" Чому Бог таке допускає? У поетичному інтертексті Т. Шевченка проступає біблійна картина світу.

Базова світопояснювальна ідея Шевченка – ідея гріха: людина гріховна від народження, своїми вчинками, діями порушує заповіді Бога. У кожного свій гріх – жадібність, заздрість, підступність, ненадійність, ненажерливість, нехтування інтересами своєї країни, гордіня. Водночас у Шевченка є поняття і колективного, суспільного гріха. У "Давидових псалмах" рефреном звучить ідея кари, покарання за гріхи, як особисті, так і колективні: "Господь Бог лихих карає"; або "Яко Бог кара неправих. Правим помагає".

Найвищою точкою християнсько-біблійного світосприйняття, метою людства є спасіння. Страждання кожної людини, людства загалом дані Богом, аби через спокугу, покаяння сподобитися спасіння. Ідея спасіння в поетичному світі Шевченка представлена в символах та образах раю, Божого суду, дива, Святого Слова, Віри, Правди. Образи спасіння варіюються у блискучих за формою і прозорістю думки наслідуваннях пророкам та псалмам.

Геній Шевченка переплавляє християнські ідеї у художні образи і символи свого поетичного світу, надаючи їм безлічі відтінків та значень. Ось чому так широко сприймається висока простота слова Кобзаря. І переоцінити актуальність його письма та виховний, формотворчий потенціал написаного неможливо.

Християнськими поняттями та уявленнями наскрізь пройняте все, що вийшло з-під пера Т. Шевченка. Це означає, що як українська національно-мовна стихія, так і християнські поняття та уявлення були звичайним, органічним категоріальним апаратом його мислення. Не було сумнівів у Т. Шевченка щодо відродження вільної України, відновлення її слави: «І забудеться срамотня // Давня година, // І оживе добра слава, // Слава України...» («І мертвим, і живим...»).

Як катрени "українського Нострадамуса" можна читати рядки Шевченка про майбутній демократичний устрій та Конституцію України: ... Коли // Ми діждемося Вашінгтона З новим і праведним законом? А діждемось – таки колись» («Юродивий»).

Актуальність Кобзаря в сучасному політичному дискурсі зумовлена історичним контекстом його пророцтв. Деякі з пророцтв збулися. Падіння російського самодержавства, крах імперії, незалежність України – усе це мало відбутися невідворотно. Поетичним словом Т. Шевченко формулює національну ідею як ідею найвищої божої благодаті – напрочуд просто та емко, що не вдавалося цілим арміям істориків, політологів, політиків. "Свобода-воля" виступає домінантою його напрацювань, а українська ідея – концептом феномену Шевченка-пророка, лейтмотивом його життєтворчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сверстюк Є.О. Блудні сини України / Є.О. Сверстюк; упоряд. Т. Марусик. – К., 1993. – 256с.: іл. – (Б-ка журн. "Пам'ятки України". Кн.13.Сер. 1, Укр. відродж.: історія і сучасн.; Вип. 1-2) – (Т-во "Знання" України. Сер.6, Письменники України та діаспори; Вип.3-4), с. 25.
2. Куліш П. Спогади про Шевченка. – Х.-К.: Держ.вид. України, 1930. – С. 24.
3. Барвінський Є. Тарас Шевченко. Єго жите і твори. – Львів, 1914. – С. 131.
4. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 6 т. Т. 6. – К., 1964. - С. 284.
5. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 6 т. Т. 6. – К., 1964. – С. 66.

The article investigates the notion of "Shevchenko's phenomenon," his prophetic essence through the light of the poet's works.

Poet T. Shevchenko always emotionally reacted to the everything that surrounded him, he wanted his ideas be understood to people, he was active doer. Outhor's spiritual condition, creative movements of his thoughts was realized in word. Spiritual life for Shevchenko – is the way to God through understanding the sense of life.

Sphere of national religion, archetypes of childhood, poets background – are factors that helps to distinguish Shevchenko's worldview.

Key words: poet, spirituality, worldview, phenomenon, prophet, religiousness.